

JUBILEJ ĐOKE MAZALIĆA

Upravo se navršilo 75 godina života Đoke Mazalića, a istodobno 50 godina njegovog umjetničkog i 30 godina njegovog naučnog rada. Osim toga, Đoko Mazalić se povukao iz aktivne službe kao i sa dužnosti člana Redakcije »Naših starina«. Povodom toga rijetkog jubileja upućujemo čitaocima ovih nekoliko obavještenja:

Đoko Mazalić je rođen 1888. godine u Bosanskoj Kostajnici. Kao javni radnik on je u prvom redu likovni umjetnik — slikar, a zatim naučni radnik i konzervator. Kao slikar prvi puta je izlagao u Društvenom domu u Sarajevu 1912. godine, zajedno sa Jovanom Bijelićem i Petrom Tiješićem. Prvi njegov naučni rad »Portret sarajevskog mitropolita Pajsija iz 1805. godine i njegov slikar« objavljen je u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1932. godine.

Mazalić je pohađao gimnaziju u Sarajevu, a zatim studirao slikarstvo na Visokoj školi za likovne umjetnosti u Budimpešti. Kroz tri decenija bavio se nastavničko-pedagoškom aktivnošću, a od 1947. godine, on se posvećuje konzervatorskoj službi, ispočetka kao vanjski saradnik, a kasnije kao aktivan službenik Zavoda za zaštitu spomenika kulture SRBiH.

Kao slikar, nakon pomenutog prvog izlaganja 1912. g. u Sarajevu, Đoko Mazalić, kao član društava »Medulić«, »Lada«, »Društva umjetnika SHS«, »grupe »Četvorica«, »Krug«, kao član ULUBIH-a, ili samostalno, učestvuje na mnogim jugoslavenskim izložbama između dva rata i u poslijeratno doba. Mazalić slika Bosnu, bosanske žanr-scene i pejzaž, portret, akt i figuru. Radi gotovo isključivo u ulju; u svojoj ranijoj fazi njegovao je i crtež. U početku radi pod utjecajem Akademije, a od 1917. u impresionističkoj maniri. Iza prvog svjetskog rata jedno je vrijeme pod utjecajem A. Lohte-a, da bi oko 1930. prešao ka naturalističkom shvatanju i na kraju evoluirao ka kolorističkom tretmanu slike.

Njegova učešća na izložbama između dva rata bila su prilično zapažena, a za pomenutu prvu izložbu 1912. godine, zajedno sa Bijelićem i Tiješićem, može se bez pretjerivanja reći da predstavlja početak afirmacije naših domaćih likovnih stvaralaca, startnu tačku savremene likovne umjetnosti u Bosni i Hercegovini.

Kroz pedeset godina svog slikarskog rada, Mazalić je dao veliki broj slika, danas rasutih po muzejskim i galerijskim ustanovama i u privatnom posjedu po cijeloj zemlji.

Kao naučni radnik on prvenstveno proučava slikarsku umjetnost u Bosni i Hercegovini u doba Turaka; utjecaje, škole, majstore, a naročito materijale starih slikara i tehnologiju njihova rada. Na ovom sektoru on je kod nas pionir. Njegova je zasluga da se naša kulturna javnost upoznala s imenima i djelima niza naših starih umjetnika, koji su već odavno pali u zaborav. Činjenica je da uglavnom upravo preko radova Đoke Mazalića možemo sebi danas stvarati predodžbu o likovnoj djelatnosti u našim krajevima od srednjeg vijeka naovamo.

Za ovaj sektor Mazalićevog rada karakteristične su studije: »Slikarski materijali starih ikonopisaca«, »Kritska škola i njeni primjerci u Sarajevu« Ud. a naročito bi mogla biti interesantna knjiga »Slikarska umjetnost u BiH u tursko vrijeme«, koja je pripremljena za štampanje.

Pored interesovanja za staro slikarstvo, Đoko Mazalić je pokazao interes za srednjovjekovnu arhitekturu i arheologiju, specijalno za stare gradove i zadužbine. On marljivo prikuplja grafičku, tehničku i historijsku dokumentaciju, obrađuje je i objavljuje po raznim časopisima. Među radovima ove vrste ističu se slijedeći: »Hercegovina crkva kod Goražda i okolne starine« (1940. g.), »Borač, bosanski dvor srednjeg vijeka« (1941), »Starine u Dobrunu« (1941.), »Travnik i Toričan« (1948), »Stari grad Jajce« (1952. god.) itd.

I opis radova Đoke Mazalića obuhvata 47 studija objavljenih po naučnim i prosvjetnim edicijama (Glasnik Zemaljskog muzeja, Naše starine, Starinar itd), 16 članaka i rasprava u dnevnoj štampi, 5 neobjavljenih radova u raznim redakcijama i 12 radova koji se nalaze još kod pisca. Ovome svemu treba dodati još niz njegovih manjih radova, kritičkih prikaza i sl.

Kao konzervator Mazalić je, uz Hamdiju Kreševljakovića, radio od prvih dana uspostavljanja organizavane zaštite spomenika kulture u Bosni i Hercegovini, i to prvenstveno na evidenciji i registraciji predmeta likovnih umjetnosti, a isto tako i na konzervaciji i čišćenju slika, naročito ikona. On je doprinio organizovanju Likovnog

sektora i radionice Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Sarajevu. Međutim, on se ni kao konzervator nije ograničavao na uže polje svoje djelatnosti već se unosio u svaki konzervatorski problem u čijem je rješavanju mogao da pomogne. Saopštenja o nizu rezultata svog konzervatorskog rada objavio je u »Našim starinama«.

U donošenju ocjene Mazalićevog opusa u cjelini, ili po pojedinim sektorima, valja prvenstveno imati na umu da je on za bosansko-hercegovačku sredinu jedan od pionira savremene likovne umjetnosti, da je pionir na sektoru historije slikarstva u Bosni i Hercegovini, da mu je u prou-

čavanju srednjovjekovne arhitekture jedini preteča dr. Čiro Truhelka, te da je u konzervatorskom poslu također pionir. U tom svom pionirskom radu on je pokazao primjernu ustrajnost i marljivost i nisu izostali veoma brojni rezultati, koji — iako u detaljima možda izgledali skromni — označavaju određene doprinose nauci i kulturi uopšte.

Ovom prilikom, uz zahvalnost na saradnji, želimo da drug Đoko Mazalić još dugo pozivi u zdravlju i ustraje u svome umjetničkom i naučnom radu.

Redakcija

Ako bi se danas-sutra bilo ko od nas našao u situaciji da dadne ocjenu stepena ugroženosti i tehničkog stanja pojedinih vrsta spomeničkog fonda Bosne i Hercegovine i u tom smislu pokušao da uspostavi neki redosljed spomenici tehničke kulture dolaze na prvo mjesto. Jer, njihov je položaj bio težak i prije postojanja organizovane službe zaštite nacionalnog kulturnog nasljeđa, on je takav ostao i nakon njenog formiranja, napokon, takav je i danas i nema nikakvih stvarnih pokazatelja koji bi nagovještavali da će se te prilike u skoro vrijeme znatno poboljšati. Za takvo stanje stvari postoji nekoliko razloga. Prije svega tome je uzrok nehat i nebriga imaoća za dužnu pažnju prema predmetima ove vrste nakon njihovog isključenja iz aktivne upotrebe, a onda i odsustvo tehničke i finansijske pomoći organima zaštite spomenika kulture za organizovanje i napor u ovom pravcu, te na kraju puna nezainteresovanost muzejske službe BiH za prikupljanje, konzervaciju i ekspoziciju ovog dijela kulturne baštine. Zato nije čudo da od svega što se do sada učinilo u ovom pravcu kod nas možemo spomenuti samo skroman pokušaj kojega je unutar individualnih napora svojih članova proveo u jednom času Glavni odbor Narodne tehnike BiH na skupljanju predmeta karakterističnih za razvoj radio i televizijske službe. Ta su nastojanja, međutim, svedena na sasvim amatersku osnovu, ugasla već na početku bez da su ostavila odraza za pokretanje inicijative na širem planu. Drugi pokušaj je učinjen od strane republičkog Zavoda za zaštitu spomenika kulture. On se sveo samo na evidenciju objekata ove vrste i opet u ograničenom opsegu — na uvid u inventar nekoliko krupnijih proizvodnih preduzeća poniklih još za austro-ugarske okupacione uprave u BiH (1878—1918.), jer se osnovano pretpostavljalo da ona u svojim pogonima i depovima imaju ili čuvaju mašine starije produkcije. Rezultati tih traženja su različiti. Negdje se pokazalo da je jezgro starije tehnike sačuvano u cjelini (preduzeće drvne industrije »Krivaja« u Zavidovićima), na nekim mjestima starije mašine i strojevi predstavljaju glavninu proizvodnih oruđa u preduzeću (Destilacija drva, Teslić), odnosno važan njihov dio (preduzeće drvne industrije »Grmeč« u Drvaru), dok su na nekim mjestima sačuvani samo usamljeni strojevi i mašine, odnosno dijelovi nekadašnjih tehničkih uređaja (Željezara u Zenici), a u mnogima je izgubljen i svaki njihov trag. Posljednje se odnosi na veliki broj privrednih preduzeća BiH-e koja su poslije oslobođenja temeljno modernizovana ili je u njima provedena potpuna rekonstrukcija svih pogona i uređaja. Pa ukoliko se srećnim sticajem okolnosti u takvom industrijskom kombinatu našao čovjek ili grupa ljudi sa razumijevanjem za čuvanje ovakvih stvari i predmeta onda se moglo dogoditi da od toga nešto i ostane i sačuva se do dana današnjega. Gdje pak takvih ljudi nije bilo sve su te stare mašine i uređaji bestragom nestali. Da je to ogromna i nepopravljiva šteta suviše je u ovom času posebno podvlačiti. Ostalo je samo da se spašava ono što se još može spasiti. A da se u tome polučie bar kakvi-takvi rezultati potrebno je brzo i organizovano raditi.

U navedenom smislu Zavod je uložio izvjesne napore najprije sa željom da za ovu problematiku zainteresuje odgovarajuće društvene faktore. U istom smislu djelovao je nešto i preko štampe i radio-službe s namjerom da utiče na javnost.

Na žalost, međutim, sve je to ostalo u granicama pokušaja i dobrih želja, bez evidentnih praktičnih rezultata. Zato je na kraju preostala samo još jedna mogućnost, tj. da se pred organizovanim skupom, kome bi prisustvovali predstavnici državnih organa i društvenih službi zainteresovanih za ovu materiju, i

delegirani izaslanici svih važnijih proizvodnih preduzeća, napravi cjelovit osvrt na pitanja evidencije, zaštite, konzervacije i prezentacije ovog dijela spomeničkog fonda BiH. Tako je došlo do zajedničke obostvano vođene inicijative Zavoda za zaštitu spomenika kulture i Podružnice konzervatora BiH na liniji organizacije republičkog savjetovanja koje bi razmotrilo navedene aspekte ovog pitanja. Na putu realizacije ove zamisli, koja je u toku posljednje dvije godine dana ulazila u sastav plana rada Zavoda i Podružnice, stajale su objektivne teškoće, finansijske i tehničke naravi. Kada se i to prebrodilo, zahvaljujući razumijevanju i susretljivosti Narodnog odbora opštine Zenica, koji je ponudio svoje usluge domaćina i izvjesnu participaciju u troškovima pripreme, došlo je do praktične realizacije ovog projekta. Izvjesna sredstva za istu svrhu dalo je Društvo konzervatora Jugoslavije — Podružnica za BiH. U organizaciji je učestvovala i republički Savjet za kulturu.

Da bi u pogledu sadržaja savjetovanje dalo što bolje i korisnije rezultate stalo se na stanovište da u programu rada učestvuju priznati jugoslovenski stručnjaci za ovu materiju. Želja je, naime, organizatora bila da mjerodavni stručni eksperti — živom riječju i uz pomoć ilustracija — iznesu vlastita zapažanja o rezultatima postignutim na području republika koje predstavljaju: Srbije, Hrvatske i Slovenije. S druge strane, da bi bilo osigurano i što potpunije učešće zainteresovanih faktora BiH-e za ovu problematiku, Podružnica konzervatora BiH štampala je i razaslala 150 pozivnica najvažnijim interesentima. U saglasnosti i u dogovoru s predstavnicima Glavnog odbora republičkih sindikata, pozivi su upućeni na sva krupnija proizvodna preduzeća BiH-e, prvenstveno željezne, hemijske, drvne, tekstilne i drugih industrija, a onda i zainteresovanim organima uprave (Sekretarijat za industriju IV, Savjet za naučni rad BiH, Privredna komora BiH i NOS-a Sarajevo), naučnim ustanovama i organizacijama (Rektorat univerziteta u Sarajevu, Metalurški fakultet Zenica, Elektro-mašinski i Građevinski fakultet u Sarajevu, Institut za rudarska i hemisko-tehnološka istraživanja u Tuzli, Tehnološki fakultet u Tuzli, i dr.), muzejskim ustanovama i organima službe zaštite spomenika kulture (Zavičajni muzeji u Doboju, Visokom i Tuzli, Zemaljski muzej u Sarajevu, Muzej Pounja u Bihaću, Narodni muzej u Banjoj Luci, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture u Beogradu i Zavod za zaštitu spomenika kulture u Mostaru), te raznim drugim društvenim i stručnim organizacijama i preduzećima (Društvo konzervatora Jugoslavije u Beogradu, Savez strojara, strojovođa i ložaća Jugoslavije — Odbor za BiH. Zajednica željezničkih preduzeća Sarajevo. Direkcija PTT Sarajevo, Glavni odbor Narodne tehnike BiH, kao i istaknutim političkim i javnim radnicima, i td. Uz navedeno, organizatori su se pobrinuli da za savjetovanje zainteresuju javnost preko novinskih napisa oglašanih u programima Radio-stanice u Sarajevu, u dnevnom listu »Oslobođenje« i lokalnom listu »Naša riječ« u Zenici.

Tehnička strana posla koju je proveo Narodni odbor opštine Zenica pripremljena je solidno, kako u pogledu prijema i smještaja gostiju, tako i u oblasti oglašavanja o mjestu održavanja savjetovanja (putem reklamnih panoa), osiguranja sale i tehničke opreme (audio-vizuelnih sredstava za ilustraciju referata), i sl.

Savjetovanje je održano u velikoj sali Radničkog univerziteta u Zenici, 18. i 19. marta 1963. godine. Otvorio ga je, kraćim govorom, Šefik Bešlić, direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture NRBiH. Ispred NOO Zenica, savjetovanje je pozdravio predsjednik odbora Esher Arnautović. Nakon toga pročitali su referati sa slijedećim temama: »Spomenici

tehnike u Bosni i Hercegovini i njihova zaštita« (referent Smail Tihčić, viši stručni saradnik iz Sarajeva); »Početak zaštite tehničkih spomenika u Sloveniji« (referent dr Franjo Baš, direktor Tehničkog muzeja, Ljubljana); »Spomenici tehničke kulture u Hrvatskoj« (referent Predrag Grdenić, direktor Tehničkog muzeja, Zagreb); »Zaštita spomenika tehničke kulture u Jugoslaviji kroz specijalizovane ustanove tehničkog značaja« (referent Dragoljub S. Janković, direktor Željezničkog muzeja u Beogradu) i »Uloga tehnike i tehničkih muzeja u našem društvenom životu« (referent Nikola V. Gulan, direktor PTT muzeja, Beograd).

U diskusiji, u kojoj su učestvovali: Ing. arh. Ivan Zdravković, predsjednik Društva konzervatora Jugoslavije, Predrag Grdenić, Dragoljub Janković, ing. Boro Petrović, predstavnik »Energoinvesta«, Sarajevo, Smail Tihčić, Nikola Gulan, Šefik Bešlić, dr Franjo Baš, ing. Kemal Kapetanović, predstavnik Savjeta za naučni rad BiH, i Mensur Serdarević, predstavnik »Željezare«, Zenica, reljefno je podvučen značaj kojega mogu imati spomenici tehničke kulture na planu obrazovanja svih naših građana, osobito ljudi zaposlenih u industriji i industrijskoj proizvodnji. Istaknuto je, pritom, čvrsto vjerovanje da se u Bosni i Hercegovini, zbog specifičnog njenog životnog puta u prošlosti, osobito u periodu austro-ugarske okupacije, još uvijek mogu naći brojni, inače rijetki u svijetu, i zato veoma zanimljivi i visoko vrijedni predmeti proizvodnje u prošlosti koje bi trebalo što prije evidentirati, a onda sakupiti, konzervirati i u sklopu muzejskih izložbi prezentirati javnosti. Takvo naše nastojanje stoji u najužoj uslovljenosti sa sadašnjim industrijskim razvojem BiH-e.

Na temelju ovih referata i diskusije utvrđeno je, i u zaključcima savjetovanja precizirano slijedeće:

— da se na području Bosne i Hercegovine nalaze brojni, zanimljivi i značajni spomenici tehnike koji su nezaštićeni pa uslijed toga propadaju ili od strane privrednih organizacija bivaju rashodovani, odnosno predati preduzeću »Otpad« i u livnice i topionice naših industrijskih pogona;

— da je neophodno potrebno hitno intervenisati da se ovakvi predmeti sačuvaju od daljnijeg uništavanja, u koju svrhu treba angažovati sve zainteresovane državne organe, ustanove, te sindikalne i ostale organizacije u cilju provođenja i ispunjavanja ovog zadatka.

— Savjetovanje je, također, pokazalo da su u pojedinim republičkim područjima, a naročito SR Sloveniji, ostvareni značajni rezultati na praktičnoj zaštiti i prezentaciji spomenika tehničke kulture, jer tu uspješno funkcioniše tehnički muzej republičkog značaja sa nizom muzeja pojedinih privrednih grana u njenim industrijskim, odnosno privrednim bazenima; u SR Hrvatskoj, upravo je u Zagrebu otvoren

tehnički muzej sa kompleksnom tematikom i prosvjetno-kulturnim, te stručno i naučno-obrazovnim programom koji omogućava rad i praktičnu nastavu na svim nivoima i za sve slušaoce različitih starosnih i intelektualnih uzrasta; u SR Srbiji, odnosno u Beogradu, uspješno funkcioniše nekoliko specijalizovanih tehničko-privrednih muzeja za pojedine privredne grane sa tematikom saveznog značaja (PTT muzej, Željeznički muzej, Muzej Nikole Tesle). Nasuprot tome, na području Bosne i Hercegovine, gdje se nalaze industrijski i privredni rejoni koji daleko prevazilaze republički značaj, u pogledu korištenja spomenika tehnike na stručnom obrazovanju kadrova zaposlenih u proizvodnji, osobito u oblasti industrije, praktično do danas nije učinjeno ništa, a što svakako predstavlja ozbiljan propust koji je već nanio neprocjenjive materijalne štete našoj društvenoj zajednici, ujedno lišio kulturno-prosvjetne institucije, a posebno organe upravljanja radnih kolektiva efikasnih sredstava na stručnom i opštem obrazovanju radnog čovjeka.

— u vezi s prednjim konstatacijama, na savjetovanju je iskristalizirano jedinstveno mišljenje da bi odmah trebalo prići razmatranju i proučavanju problema zaštite i prezentacije spomenika tehnike Bosne i Hercegovine i konkretnom formiranju jedne organizacione jedinice sa sjedištem u Zenici, kojoj bi se, za početak, dali potreban stručni kadar, finansijska i druga sredstva da bi taj rad mogao neposredno započeti.

— na savjetovanju je izražen jedinstven stav da bi kao najpogodnija forma ove organizacione jedinice bilo formiranje tehničkog muzeja republičkog značaja sa kompleksnom tematikom kako bi ova ustanova, kao i one u drugim narodnim republikama, mogla uspješno provoditi ne samo zaštitu i čuvanje spomenika tehničke kulture, već na praktičan i instruktivan način vršiti jednu stalnu, intenzivnu i efikasnu misiju u stručnom osposobljavanju i kulturnom, prosvjetnom i naučnom obrazovanju kako radnika privrednih organizacija tako i širokih narodnih masa.

Zaključci sa savjetovanja i svi ostali potrebni materijali dostavljeni su Savjetu za kulturu BiH, Sekretarijatu za industriju i Privrednoj komori BiH, Savjetu za naučni rad BiH, Republičkom sindikatu Glavni odbor, NOO-u Zenica; i Glavnom odboru Narodne tehnike BiH, s prijedlogom za što brže njihovo provođenje u život. Na ovaj način stvoren je temeljan preduvjet za rješavanje zaštite i prezentacije i ovog dijela nacionalne kulturne baštine, pripremljena, dakle, startna osnova za put pravilnijem sagledavanju i ocjeni vrijednosti spomenika tehničke kulture i njihovom korištenju za opšte dobro sviju nas.

S. Tihčić